

Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi Sayı: 12/1 2023 s. 22-43, TÜRKİYE

Araştırma Makalesi

ESKİ UYGUR HUKUK VESİKALARINDA AD + (YARDIMCI) FİLDEN OLUŞAN BİRLEŞİK FİLLER

Nazmi ŞEN*

Geliş Tarihi: Kasım, 2022

Kabul Tarihi: Şubat, 2023

Öz

Ötüken’de kurulan Ötüken Uygur Kağanlığı’nın yıkılmasından sonra farklı bölgelere göç etmek zorunda kalan Uygurlar Koço, Beş Balık ve Turfan bölgesinde Turfan Uygur Devleti’ni kurmuştur. Barışçıl bir siyaset izlenmesiyle bu bölgede yaşayan Uygurlar tarım, ticaret, edebiyat, eğitim, hukuk vb. alanlarında o dönemin en ileri Türk toplumu olmuş ve literatürde “sivil belgeler” olarak adlandırılan birçok belge bırakmıştır. Bu belgelerden Eski Uygur Hukuk Vesikaları o dönemin kültürel özelliklerini yansıtan ve eski Türk dili incelemelerine kaynaklık eden önemli belgelerdir.

Özellikle yeni dinlerin benimsenmesi, ticari ilişkiler ve göçler sebebiyle Eski Uygur Türkçesinde yeni kavramları işaretlemek için morfolojik yöntem, sentaktik / söz dizimsel yöntem ya da ödünçleme yöntemine başvurularak oluşturulmuş birçok kavram işareti bulunmaktadır.

Yapılan birçok çalışmada sentaktik / söz dizimsel yöntemle oluşturulmuş kavram işaretlenmesinin daha az dikkate alındığı göz önünde bulundurularak bu çalışmada anlamlı dil öğelerinden olan ad + (yardımcı) fiille oluşturulmuş birleşik fiillerin Eski Uygur Türkçesiyle yazılmış Eski Uygur Hukuk Vesikaları’ndaki durumu incelenmiştir. Çalışmada doküman incelemesi yöntemi uygulanıp ad + (yardımcı) fiille oluşturulmuş birleşik fiiller örneklerle birlikte dikkatlere sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Eski Uygur Türkçesi, Eski Uygur Hukuk Vesikaları, sentaktik / söz dizimsel yöntemle kavramları işaretleme, birleşik fiil.

COMPOUND VERBS CONSISTING OF NOUN + (AUXILIARY) VERB IN OLD UYGHUR LAW DOCUMENTS

Abstract

The Uyghurs, who had to migrate to different regions after the collapse of the Uyghur Khaganate of Ötüken established in Ötüken, established the Turfan Uyghur State in Koço, Beş Balık and Turfan regions. With a peaceful policy, the Uyghurs living in this region became the most advanced Turkish society of that period in the fields of agriculture, trade, literature, education, law, etc. and left many documents called "civil documents" in the literature. Among these documents, the Old Uyghur Law Documents are important documents that reflect the cultural characteristics of that period and serve as a source for the study of the Old Turkic language.

* Öğr. Gör. Dr.; Balıkesir Üniversitesi, Türk Dili Bölümü (TÖMER), nazmi.sen@balikesir.edu.tr

Especially due to the adoption of new religions, trade relations and migrations, there are many concepts in Old Uyghur Turkic that were created and signed by applying the morphological method, the syntactic method or the borrowing method to sign new terms.

Considering that the signification of term formed by syntactic method is less considered in many studies, this study examines the situation of compound verbs formed with noun + (auxiliary) verb, which is one of the meaningful language elements, in the Old Uyghur Law Documents written in Old Uyghur Turkic. In the study, document analysis method is applied and compound verbs formed with noun + (auxiliary) verb are presented to the attention with examples.

Keywords: Old Uyghur Turkic, Old Uyghur Law Documents, signification by syntactic method, compound verb.

Ø. Giriş

İnsanın yaşamın içindeki konumunu önemli kılan ve insanı diğer canlılardan ayıran en belirgin özelliği dili¹ kullanmasıdır. İnsan dilinin, hayvan iletişim sistemlerinden temel farkı, zaman ve mekân engellerinin aşılmış olmasıdır. Hayvan iletişim sistemlerindeki uyarılar / bilgiler o andaki ve o mekândaki durum için geçerlidir. Oysa insan dili, geçmiş ve gelecek zamana atıf yapabildiği gibi, göz önünde bulunmayan bir mekâna da atıf yapabilir (Ercilasun, 2021). Dil biliminde bu dil yetisine “yerdeğişim” (displacement) adı verilir (Bickerton, 2012, s. 53-57).

Diller, kavramların işaretlenmesiyle işlevsel olarak kullanılmaktadır. Yine diller tarihî süreçte kültürün geliştirdiği, karşılaştığı kavramları ya fonetik, morfolojik ve sentaktik kuralları çerçevesinde kendine ait kavram işaretleme metotları ile işaretlemekte ya da işaretleyeceği kavramın kodunu ödünçleme yoluna gitmektedir (Mert ve Şimşek, 2021, s. 230). Diğer dillerdeki gibi Türkçede de dil ögeleri “anamlı dil ögeleri” ve “görevli dil ögeleri” olmak üzere iki ana grupta değerlendirilmektedir. Türkçedeki anlamlı dil ögelerini: ad soylu kavram işaretleri (adlar / isimler, zamirler / adılar, sıfatlar / ön adlar, zarflar / belirteçler) ve eylem / fiil soylu kavram işaretleri (basit, türemiş, birleşik eylemler / fiiller) oluşturmaktadır (Alyılmaz, 2017, s. 3). Türkçedeki görevli dil ögelerini ekler, ek+ekler, ilgeçler / edatlar, ek+edatlar ve bağlaçlar oluşturur (Gemalmaz, 1992; Alyılmaz, 1994; Alyılmaz, 2017).

Dinamik özellik gösteren fiiller Türkçenin diğer dillerle yaptığı sözcük alışverişinde en az geçiş sıklığına sahip kavram işaretleridir. Fiil yönünden işlek bir dil olan Türkçe diğer dillerden isim olsa da çok sayıda fiil almamıştır (Çoban, 2020, s. 12). Bu durumun önemli sebepleri arasında fiillerin ortaya çıktığı toplumun yaşayışının, kültürünün, inanışının ürünü olması gösterilebilir.

Günümüzde Türkçenin çağdaş lehçelerinde ve ağızlarında zengin bir fiil varlığının bulunmasının kökleri Eski Türkçe Dönemi’ne² uzanır. Türkçede fiiller yapılarına göre “Basit / Yalın Fiiller”, “Türemiş Fiiller” ve “Birleşik Fiiller” olmak üzere üç ana başlık altında

¹ İnsan dili dışında iletişimin geneli göz önünde bulundurulduğunda jestler, mimikler, beden duruşları, ısıklar, el işaretler, yazılar, matematiksel dil, programlama (ya da bilgisayar) dili ve benzerleri de iletişimde kullanılabilir (Fischer, 2015, s. 1).

² Alyılmaz (2004) *Eski Türkçenin Söz Varlığının Düz ve Ters Dizimi* adlı eserinde Köktürk, Uygur ve Karahanlı Türkçesi Dönemleri’ne ait eserlerde 22919 kavram işaretinin 16019’unun isimlerden, 6900’ünün ise fiillerden oluştuğunu belirtmiştir. Fiillerin bir kısmının en az bir adla kalıplaşarak / kenetlenerek kalıplaşmış dil ögeleri olarak anılan dönemde yer alması Türkçenin eskiliğini ve zenginliğini kanıtlamaktadır (Şen, 2017).

gruplandırılmıştır. Basit fiiller, kendi içlerinde daha basit anlamlı ögelere ayrılmayan (Korkmaz, 2014) ve üzerlerinde herhangi bir yapım eki bulunmayan fiillerdir. Türemiş fiiller fiil kök, köken ve gövdelerinin üzerine yapım ekleri getirilerek yapılmışlardır (Alyılmaz, 2017, s. 5).

Türkçede birleşik fiiller ise birden fazla anlam ögesiyle kurulmuş genel anlamlı kalıcı kavram işaretleme metoduyla oluşturulmuştur. Türkçede kavramlar işaretlenirken bağlantılı / bitişken bir dil olması sebebiyle morfolojik / ekler aracılığıyla kavramları işaretleme yöntemi ön plana çıksa da sentaktik / söz dizimsel yöntem kullanılarak birçok kavram işareti oluşturulmuştur. Söz konusu yöntem kullanılarak oluşturulmuş kavram işaretlerine örnek olarak birleşik fiiller gösterilebilir. Sentaktik / söz dizimsel yöntemle işaretlenerek oluşturulmuş kavram işaretleri şunlardır:

1. Belirtisiz ad tamlaması yapısındaki kavram işaretleri
2. Sıfat tamlaması yapısındaki genel anlamlı kavram işaretleri
3. Birleşik eylem yapısındaki kavram işaretleri
- 3.1. Ad + eylemden oluşan kavram işaretleri
- 3.2. Eylem-bağ-fiil / ulaç eki + eylem yapısından oluşan kavram işaretleri
4. Belirteç + eylem yapısından oluşan kavram işaretleri
5. Nesne + eylem yapısından oluşan kavram işaretleri
6. Tekrar gruplarından / ikilemelerden oluşan kavram işaretleri
7. Diğer sözcük gruplarından oluşan kavram işaretleri
8. Cümlelerden oluşan kavram işaretleri (Alyılmaz, 2018, s. 16).

Morfolojik / ekler aracılığıyla kavramları işaretlemenin kullanılabilirliğinin sınırlı olduğu göz önünde bulundurulduğunda insan beyninin çalışma ve algılama biçimine uygun olarak yeni kavramlar işaretlenirken (Alyılmaz, 2018, s. 13) Türkçenin konuşurları tarafından sentaktik / söz dizimsel yöntem geliştirilmiştir. Bu yöntem AKSAN (1998) tarafından “Türkçede iki (veya daha çok) gösterge tek bir gösterge olarak, belli bir gösterilene sahip olur; zihinde kimi kez tek tek çözümlenme yerine yeni bir kavramın ve (onun adının) oluşmasını sağlar” biçiminde tanımlanmıştır. Bu yöntemin ortaya çıkmasının ya da gerekliliğinin sebebi GEMALMAZ tarafından şöyle ifade edilmiştir:

Dil ögelerinin taşıdıkları bilgi yükleri, kendilerini oluşturan fonetik veya grafik işaretlere dilin öngördüğü ölçüye göre bölüştürülmüştür. Bu bakımdan, bir dil ögesini oluşturan ses veya harf sayısı arttıkça her ses veya harf üzerine düşen bilgi yükü; yine bir anlam ögesini oluşturan anlam ve görev ögelerinin sayısı arttıkça anlam ve görev ögeleri üzerine düşen bilgi yükü azalır (Gemalmaz, 2010, s. 181-186).

Yani insan beyni çok harften oluşan bilgi yükü azalmış bir kavram işaretine alternatif olarak geliştirdiği söz dizimsel / sentaktik yöntemle en az iki ayrı kavram işareti oluşturarak (aralarında boşluk bırakıp) o kavram işaretinin bilgi yükünü artırmıştır. Türkçenin yapısı ve sosyokültürel boyutu hakkında önemli bilgiler veren (Alyılmaz, 2003, s. 534-540; Alyılmaz, 2021, s. 334, 348, 386) birleşik fiiller / fiil deyimleri anılan şekilde oluşturulmuş genel anlamlı dil ögeleridir.

• Eski Uygur Hukuk Vesikaları üzerine

II. Türk Kağanlığı'nın yıkılmasında büyük rol oynayan Uygurlar, bu yıkılışa birlikte hareket ettiği Basmları ve Karlukları egemenliği altına alarak Ötüken Uygur Devleti'ni kurmuştur. Ötüken Uygur Devleti Dönemi'nin en dikkat çekici özelliklerinden birisi Böğü Kağan'ın Manihaizm'i kabul etmesidir. Uygurların sosyal ve kültürel hayatlarında önemli değişikliklere yol açan bu karar Uygurların edebî hayatlarında yeni dinin etkisinin sonucu olarak çeviri faaliyetlerinin hız kazanmasına sebep olmuştur. Ötüken Uygur Devleti'nin Kırgızlar tarafından yıkılmasından sonra Uygurların bazıları Karluklara sığınırken bir bölümü Tibet ve Doğu Türkistan (Koço, Beş Balık, Turfan) bölgesine göç etmiştir (Alyılmaz, 2015, s. 13-22; Taşağıl, 2021, s. 134; Golden, 2017, s. 177; Mert, 2009, s. 32).

Koço, Beş Balık ve Turfan bölgesine göç eden Uygurlar Turfan Uygur Devleti'ni kurmuşlardır. Barışçıl ve dengeli politika izleyen devlet ticarete önem vererek refah düzeyi yüksek, bilimde ve sanatta ileri bir toplumun ortaya çıkmasına imkân tanımıştır. Bu dönemde dinî hoş görünün etkisiyle Türklerin çok eski zamanlardan tanıştığı Budizm'den ve Böğü Kağan aracılığıyla benimsediği Manihaizm'den çeviri faaliyetleri artmış ve dinî çevrenin etkisiyle oluşturulmuş eski Uygur edebiyatına yeni eserler kazandırılmıştır. Ancak Turfan Uygur Devleti Dönemi'nde din dışı konularda yazılmış araştırmacılar tarafından "sivil belgeler" olarak adlandırılan Uygurlar tarafından oluşturulmuş birçok belge bulunmaktadır. "Bu belgeler 20. yüzyıl başlarında Fin, Rus, İngiliz, Alman, Japon, Fransız ve Çinli araştırmacıların Doğu Türkistan bölgesine düzenlediği araştırma ve arkeoloji gezileri sonucunda gün yüzüne çıkartılmıştır" (Özyetgin, 2014, s. 20).

Eski Uygur Hukuk Vesikaları³ da bu belgeler içerisinde yer almaktadır. Hukuk vesikalarının önemi ve bazı özellikleri şöyle değerlendirilebilir:

Anılan sivil belgeler içerisinde bulunan Eski Uygur Hukuk Vesikaları eski Türk dili ve kültürü için eşsiz kaynaklardır. Evrensel değerler taşıyan vesikalardaki imza ve damgalar adalet sisteminin güvenilirliğini artırmıştır. Türk boy ve topluluklarının henüz yazıyı kullanmadıkları dönemlerde taşlara bildirişim amacıyla kazındığı damgaların yazıyı kullanmaya başladıktan sonra da farklı bir işlevle vesikalarda yer aldığı tespit edilmiştir. Vesikaların kâğıda yazılması eski Türk kültürünün ve medeniyetinin yüksek seviyesini ortaya koymaktadır. Vesikaların yapısı hemen hemen aynıdır ve vesikalarda giriş, gelişme, sonuç bölümleri bulunmaktadır. Vesikalar kendi içerisindeki kalıp sözlerle kendi geleneğini oluşturmuştur. Bir çeşit formel metinler olarak adlandırılacak bu belgelerin ifade ettiği kavramların oluşumu için aynı atasözlerindeki gibi 2000-3000 yıllık bir süreye ihtiyaç vardır. Vesikalar diğer Türk devletlerindeki hukuk sisteminin kurulmasında önemli rol oynamıştır (Şen, 2022, s. 2).

Vesikalar, ARAT tarafından şöyle formülüle⁴ edilmiştir:

³ Eski Uygur Hukuk Vesikaları içeriklerine göre çalışmada; satış (Sa), değiştirme (Ex), kiralama (RH), ödünç alma (Lo), evlat edinme (Ad), rehin verme (PI), azat etme (Em), vasiyetler (WP), karışık belgeler (Mi) olarak sınıflandırılmıştır.

⁴ Eski Uygur Hukuk Vesikaları ile ilgili yapılan tasnifler için bk. Arat, R. R. (1987). *Makaleler*. (haz. Osman Fikri Sertkaya), Cilt 1 Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü; Clark, L. (1975). *Introduction to the Uyghur Civil Document of East Turkestan (13th-14th cc.)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Indiana: Indiana University; İzgi, Ö. (1987). *Uygurların siyasi ve kültürel tarihi (hukuk vesikalarına göre)*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları; Yamada, N. (1993). *Uigurubun keiyaku monjo shūsei. Sammlung uigurischer Kontrakte*. (haz. Juten Oda, Peter Zieme, Hiroshi Umemura, Takao Moriyasu), Cilt II: Textband. Texte in Transkription und Übersetzung, Bemerkungen, Listen, Bibliographie und Wörterverzeichnis; Raschmann, S. C. (2009). *Altürkische handschriften teil 14, dokumente teil 2*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

1. Tarih
2. Vesikalarda adları geçen şahıslar
3. Mukavele yapılmasının sebepleri
4. Anlaşmanın mevzuu, mâhiyeti ve mukabilinde verilen bedelin tespiti
5. Bedelin ödeme usûl ve şartları
6. Borçlu meydanda bulunmadığı takdirde, onun yerine geçecek kimselerin tasrihi
7. Mukavele şartlarının korunması ve buna itirazda bulunabilecek kimselerin zikri
8. Anlaşmayı bozmak isteyenlere karşı alınan tedbirler
9. Mukavele yapan taraflar ve şahitlerin zikri
10. Mukavelelinin metnini kaleme alan şahsın zikri
11. Vesikalarda imza ve mühürler (Arat, 1987, s. 533-534).

Vesikalar Eski Uygur Türkçesi ile yazılan günlük ve sosyal hayat ile ilgili söz varlığını barındıran anlamlı dil öğelerinden olan fiiller ve sentaktik / söz dizimsel yöntemle oluşturulmuş ad + (yardımcı) fiiller yönünden zengindir.

• Birleşik fiiller

Türkçenin ilk yazılı kaynaklarında sentaktik / söz dizimsel yöntemle oluşturulmuş kavram işaretleri olan birleşik fiillerin birçok örneğinin bulunması Türkçenin gelişmişliğini ve zenginliğini kanıtlamaktadır. Birleşik fiiller şöyle sınıflandırılabilir:

1. Ad + (yardımcı) fiilden oluşan birleşik fiiller,
2. Fiil- zarf-fiil eki + fiil yapısından oluşan birleşik fiiller,
3. Zarf + fiilden oluşan birleşik fiiller,
4. Nesne + fiilden oluşan birleşik fiiller.

Araştırmacılar tarafından birleşik fiiller ile ilgili yapılan bazı tanımları dikkatlere sunmak yerinde olacaktır.

KARAAĞAÇ, “birleşik söz” başlığı altında birleşik sözleri “bir kavram ya da nesneyi karşılamak amacıyla, anlam değerlerini yitiren iki veya daha çok sözcüğün birleşmesinden oluşan yeni sözler” olarak tanımladıktan sonra birleşik sözlerin isim ve sıfat tamlaması, birleşik fiil ve isim hatta cümle olduğunu belirtmiştir (Karaağaç, 2002, s. 41).

GÜNAY, “bileşik sözcükler” başlığı altında topladığı sentaktik / söz dizimsel yöntemle işaretlenmiş kavram işaretlerini “iki ya da daha fazla sözcüğün bir arada bulunup yeni bir sözcük oluşturduğunu” ifade etmiştir (Günay, 2007, s. 243).

KARAHAN, birleşik fiilleri “bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğu” olarak tanımlamıştır (Karahan, 2004, s. 73).

ÖZKAN ve SEVİNÇLİ, “birleşik fiil grubu” başlığı altında birleşik fiilleri bir yardımcı fiilin, isim ya da fiille oluşturduğu kelime grubu olarak tanımladıktan sonra birleşik fiillerde anlamca kaynaşma olduğunu ifade etmişlerdir (Özkan ve Sevinçli, 2019).

HACIEMİNOĞLU, birleşik fiillerin yeni kavramlara ihtiyaç duyulduğunda genellikle birleşik fiil yapımına başvurulduğunu vurgulamıştır (Hacıeminoğlu, 1991, s. 256).

• **Ad + (yardımcı) fiilden oluşan birleşik fiiller**

Ad + (yardımcı) fiilden oluşan birleşik fiiller ile ilgili araştırmacılara ait görüşlerden bazıları şöyledir:

KORKMAZ, ad + (yardımcı) fiilden oluşan birleşik fiillerin bir ad ile sıfatla et-, eyle, yap-, kıl-, ol- ve bulun- yardımcı fiillerinin birleşmesinden oluştuğunu ifade ederek esas anlamın adın üzerinde olduğunu belirtmiştir (Korkmaz, 2014, s. 693).

ERGİN, ad + (yardımcı) fiilden oluşan birleşik fiilleri “et-, ol-, eyle-, bulun-, yap-fiilleri olduğunu belirttikten sonra isim unsurunun ya bir isim ya da partisip olduğunu” ifade etmiştir (Ergin, 2013).

KARAAĞAÇ, ad + (yardımcı) fiilden oluşan birleşik fiillerin “yardımcı fiillerinin addan eylem yapma gibi bir işlevleri olduğunu ve adı eylemleştirdiğini” vurgulamıştır (Karaağaç, 2012, s. 472).

ERCİLASUN, ad + (yardımcı) fiilden oluşan birleşik fiillerin “isim unsurunun umumiyetle tek kelimedenden ibaret olduğunu fakat birden fazla kelimedenden meydana geldiği de sık görüldüğünü, isim unsurunun normal isim olabileceği gibi sıfat ve zarf da olabileceğini” ifade etmiştir (Ercilasun, 1984, s. 51-60).

ALYILMAZ, ad + (yardımcı) fiilden oluşan birleşik fiillerin “isim ve isim soylu kelime veya kelime grubuna giren bir kavram işaretinin bir fiille birlikte kullanımından oluştuğunu” belirtmiştir (Alyılmaz, 2017, s. 9).

Köktürkçede fiillerin genelde tek anlamı ifade etmesine karşın Eski Uygur Türkçesinde esas anlam dışında anlam derecelendirmelerinde yardımcı fiillerden yararlanılmıştır (Tekin, 1992). ERASLAN, Eski Türkçe Dönemi’nde ortaya çıkan yardımcı fiillerin büyük bölümünün Uygur Türkçesi Dönemi’nde artış gösterdiğini ifade etmiştir (Eraslan, 2012, s. 421). Bunun sebepleri arasında Ötüken Uygur Kağanlığı’nın yıkılmasından sonra Uygurların değişen kültür çevresi gösterilebilir.

Yapılan tanımlardan anlaşılacağı üzere ad + (yardımcı) fiilden oluşan birleşik fiiller bir ad ve fiil unsurundan oluşmaktadır. Ad unsuru ad işlevindeki başka bir sözcük, fiilimsi ya da ad grubu olabilir. Ayrıca bazı birleşik fiillerin bitig kod-, kız (alıp) bir- gibi kalıplaşmış dil ögesi (fiil deyimi) olarak vesikalarda yer aldığı tespit edilmiştir. Eski Uygur Hukuk Vesikaları’ndaki ad + (yardımcı) fiilden oluşmuş birleşik fiilleri ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada vesikalarda yalnızca et-, eyle, yap-, kıl-, ol- ve bulun- fiilleriyle (ya da benzer anlama gelen fiillerle) birleşik fiiller yapılmadığı, Türkçenin Eski Türkçe Dönemi’nden itibaren söz dizimsel / sentaktik yöntemle ad + (yardımcı) fiilden oluşan birçok birleşik fiil yapıldığı ortaya konulacaktır.

Ad⁵ + (yardımcı) fiilden oluşan birleşik fiiller aşağıda dikkatlere sunulmuştur:

1. Ad + bol- (Yardımcı) Fiilinden Oluşan Birleşik Fiiller

Eski Uygur Hukuk Vesikaları’nda ad + bol- yapısında farklı adlarla oluşturulmuş 22 birleşik fiil tespit edilmiştir.

⁵ Çalışmada “ad” terimiyle ad veya ad grubu yapısındaki kavram işaretleri kastedilmektedir.

1.1. k(e)rgek bol-: gerek ol-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde yüklem ve sebep tümleci olarak yer almıştır.

tağıgu yıl altınç ay bir yañıka men inal barska yüz kanpu **k(e)rgek bolı**: *Tavuk yıl(ının) altıncı ay(ının) ilk gün(ün)de ben İnal Bars'a yüz kuanpu gerek oldu* (Lo 01/1-2).

toğuz yıl ar(a)m ay on yañıka maña kıytso tutuñka yuñl(a)klık kümüş **k(e)rgek bolup** özümte tugmış titso atl(ı)g oglumnı çıntso şilağa üç yıllık tutgug birtim: *Domuz yıl(ının) ilk ay(ının) on(uncu) gü(nü)nde bana Kytso Tutun'a kullanmak için gümüş gerek olup (gerek olduğu için) kendimden doğmuş Titso adlı oğlumu Çıntso Şila'ya üç yıllık rehin verdim* (Pl 01/1-4).

küskü yıl üçünç ay altı yañıka maña ozmış togrılka yuñlaklık kümüş **k(e)rgek bolup** öz borluğumnı basa togrılka toguru tomlıtu sattım: *Fare yıl(ının) üçüncü ay(ının) altı(ncı) gün(ün)de bana Ozmış Togrıl'a kullanmak için gümüş gerek olup (gerek olduğu için) kendi üzüm bağımı Basa Togrıl'a doğrudan sattım.* (Sa 05/1-4).

1.2. erklig bol-: sahip ol-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil, söz dizimi içerisinde yüklem göreviyle bulunmaktadır.

bu k(a)r(a)baş üze miñ yıl tümen kün eniçük **erklig bolzun**: *Bu köle üzerinde bin yıl on bin gün Eniçük sahip olsun* (Sa 23/8-9).

bu yirke miñ yıl tümen künke tegi kayımtu **erklig bolzun**: *Bu yere bin yıl on bin güne dek Kayımtu sahip olsun* (Ex 02/5-6).

bu dört sıçı içindeki yirke miñ yıl tümen künke tegi basmıl **erklig bolzun**: *Bu dört sınır içindeki yere bin yıl on bin güne dek Basmıl sahip olsun* (Sa 04/13-14).

1.3. yalganı bol-: yalanı ol-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde şart tümleci göreviyle bulunmaktadır.

bu küñniñ çamı çarımı etserler **yalganı bolsar** men qalımdu bilürmen: *Bu köle için itiraz ederlerse (kölenin) yalanı olursa ben Kalımdu sorumlu olurum* (Sa 25/16-17-19).

1.4. qorsuz bol-: zarar görme-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde yüklem göreviyle bulunmaktadır.

qutlug temür **qorsuz bolzun**: *Kutlug Temür zarar görmesin* (Sa 28/24).

bu bitig tuta kuus t(e)mür bahşı **qorsuz bolzun**: *Bu belgey(e) sahip olarak Kuus Temür Bahşı zarar görmesin* (Sa 09/20).

şıvsay tayşı **qorsuz bolzun**: *Şıvsay Tayşı zarar görmesin* (Sa 24/10-11).

1.5. qorlug bol-: zarar gör-, sorumlu ol-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde yüklem göreviyle bulunmaktadır.

çamlaguçı kişi **korlug bolzun**: *İtiraz eden kişi zarar görsün* (Sa 28/22-23).

yuldaçı kişi **korlug bolzun**: *Geri alacak kişi zarar görsün* (Sa 22/12).

çamladaçı kişiler **korlug bolzun**: *İtiraz edecek kişiler zarar görsün* (Sa 29/18-19).

1.6. tevi kazası bol-: *hilesi kazası ol-*

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde şart tümleci göreviyle bulunmaktadır.

bu yuñçınıñ soñ bayan ogrısı yalganı bolsa **tevi kazası bolsa** onluķı yüzlüki bolup çam çarım kılsar men kuñdmını bilir men: *Bu Yunçı'nın sonra hırsızlığı yalanı olursa hilesi kazası olursa onluķı yüzlüğü olup itiraz ederse ben Kukdmını sorumlu olurum* (Sa 27/16-20).

1.7. kalamı kavıtı bol-: *kalan kavıt vergisi ol-*

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde şart tümleci göreviyle bulunmaktadır.

bu borluķınıñ negü kim **kalamı kavıtı bolsar** men t(e)miçi bilür men: *Bu üzüm bağının herhangi kalanı kavıtı (vergesi) olursa ben Temiçi sorumlu olurum* (RH 04/ 7-8-9).

1.8. arķalıķ bol-: *üstlen-, sorumlu ol-*

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde yüklem göreviyle bulunmaktadır.

ulug birim kelse ol **arķalıķ bolur**: *Büyük vergi gelirse o üstlenir* (RH 05/9-10).

1.9. anuķ bol-: *hazır ol-*

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde zaman tümleci göreviyle bulunmaktadır.

örtgün̄te **anuķ bolmışta** iki şıg arpanıñ tüşin tilik togrul alır: *Harman yerinde hazır olduķunda iki şıg arpanın ürününü Tilik Togrul alır* (RH 09/4-7).

1.10. taş t(e)gil bol-: *kaybol-*

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde şart tümleci göreviyle bulunmaktadır.

bu eşek barırta kelirte **taş t(e)gil bolsar** biş yaşar yaratı eşekig birürmen: *Bu eşek giderken ve gelirken kaybolursa beş yaşında eşeği hazırlayarak veririm* (RH 13/12-13-14).

1.11. yoķ bol-: *kaybol-*

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde şart tümleci ve sebep tümleci göreviyle bulunmaktadır.

yoķ bolsar men bilürmen: *Kaybolursa ben sorumlu olurum* (RH 14/12).

ög bitigi **yoķ bolmışka** buçuñ bitig birdim: *Orijinal (ana) belgesi kaybolduęu için geçiçi belge verdim* (Mi 06/4-5).

yılan yıl ar(a)m ay tört otuzka men balak umar ikegü taşık bařındaķı yarım tarını yarım torķunı turıtın alıp ög bitigi **yoķ bolmış üçün** tutup turgu yanut bitig birtimiz: *Yılan yıl(ının) ilk*

ay(ının) yirmi dört(ün)de Ben Balak (ve) Umar ikimiz Taşık için yarım deriyi yarım ipeği Turi'dan alıp ana (orijinal) belgesi yok olduğu için (bunun yerini) tutacak geçici senet verdik (Mi 18/1-4).

1.12. **yoğ bar bol-**: kaybol-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde şart tümleci göreviyle bulunmaktadır.

birginçe **yoğ bar bolsar men** kişim tüzük köni birzün: *Verinceye kadar kaybolursam eşim Tüzük doğru bir şekilde versin* (Lo 07/7-8).

böz birginçe **yoğ bar bolsar** evtekiler köni birzün: *Pamuk(u) verinceye kadar kaybolursam evdekiler doğru bir şekilde versin* (Lo 06/9-10).

1.13. **bar yoğ bol-**: kaybol-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde şart tümleci göreviyle bulunmaktadır.

birginçe **bar yoğ bolsar men** inim suryaşiri evtekiler bile köni birzünler: *Verinceye kadar kaybolursam kardeşim Suryaşiri evdekiler ile doğru bir şekilde versin* (Lo 13/9-12).

birginçe **bar yoğ bols(a)r men** nom kılı evt(e)kiler bile köni birzünler: *Verinceye kadar kaybolursam Nom Kılı (ve) evdekiler doğru bir şekilde versinler* (Lo 30/8-9).

1.14. **işletmek bol-**: kullan-, kullanma hakkına sahip ol-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde yüklem göreviyle bulunmaktadır.

bu udni onunç ay bağırçağka teğiñ **işletmek boldun**: *Bu sığırı onuncu aya kadar arabası(yla) kullanma hakkına sahip oldum* (RH 14/13-14-15).

1.15. **örü kodı bol-**: kaybol-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde şart tümleci göreviyle bulunmaktadır.

kuanpu birginçe men abiç **örü kodı bolsarmen** enük birle köni birzün: *Kunapu verinceye kadar ben Abiç kaybolursam Enük ile doğru bir şekilde versin* (Lo 02/4-5).

1.16. **iştin taştın bol-**: kaybol-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde şart tümleci göreviyle bulunmaktadır.

birginçe **iştin taştın bolsarmen** inim köni birzün: *Verinceye kadar kaybolursam kardeşim doğru bir şekilde versin* (Lo 09/5).

1.17. boş bol-: boş ol-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde yüklem göreviyle bulunmaktadır.

oglanlarım birle siguşu yaraşu umasar pinduñ evimteki negüke kimke katılmadin öz bodı örü tagka qodı qumqa b(a)rsar tört yolu **boş bolzun**: *Oğlanlarım ile Siguşu anlaşılamazsa Pindun evimdeki hiçbir şeye kimseye dalaşmadan kendi isteğiyle yukarı dağa aşağı çöle gitse tört yolu (tüm yolu) boş (açık) olsun* (Em 01/12-13-14).

1.18. edgü ayıg bol-: iyi kötü ol-, (durumu) belli olma-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde sebep tümleci yapısının içinde bulunmaktadır.

küskü yıl sekizinç ay sekiz y(i)g(i)rmike men tüşiki ağır igke t(e)gmişke **edgü ayıg bolgaymen** tip kişim sılañka bitig koddum: *Fare yıl(ının) sekizinci ay(ının) on sekiz(in)de ben Tüşiki ağır hastalığa tutulup iyi veya kötü olacağım (belli olmaz) diye eşim Silan'a vasiyet bıraktım* (Wp 01/1-4).

1.19. köñül(ü) bol-: gönü ol-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde durum tümleci göreviyle bulunmaktadır.

... **öz köñülüm bolup** yaraşıp yme vapça yanlaça negüme çam ç(a)rım bar erser qodup bu bitigni birtim: *kendi gönümle yaraşıp kanuna uygun neyim (varsa) itiraz olur (diye) hazırlayıp bu vasiyetnameyi verdim* (Wp 06/21-22-23).

1.20. er ebçi bol-: karı koca ol-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde yüklem göreviyle bulunmaktadır.

bars yıl toqzunç ay altı otuzka biz otuznuñ b . . ltur atl(1)g t(e)mirçi qarabaş toyın çoğnuñ ay sılg atl(1)g ebçi qarabaş bözçi bu ikegü begetlerine ayıtmatın **er ebçi bolmışlar**: *Kaplan yıl(ının) dokuzuncu ay(ının) yirmi altı(sın)da biz Otuz'un b . . ltur adlı demirci köle(si) ile Toyın Çoğ'nun Ay Sılg adlı pamuk kumaş dokumacısı köle(si) bu ikisi beylerine sormadan karı koca olmuşlar* (Mi 02/1-6).

1.21. buçuñ bol-: geçersiz ol-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde yüklem göreviyle bulunmaktadır.

kin öñtün ög bitigi ünser yorım(a)zun **buçuñ bolzun**: *Sonra orijinal belge ortaya çıkarsa geçersiz olsun* (Mi 06/5-6).

1.22. töleç bol-: tazminat ol-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde yüklem göreviyle bulunmaktadır.

bu neselerni turı birip birimimni turı üzser bu borluq turıka **töleç bolzun**: *Bu eşyaları Turı verip vergiyi Turı öderse bu bağ Turı'ya tazminat olsun* (Mi 19/14-15-16).

Ad + bol- yapısındaki birleşik fiillerin kendi grubu içindeki yüzdeleri ve genel yüzde içindeki oranları aşağıdaki tabloda dikkatlere sunulmuştur:

Tablo 1: Ad + Bol Yapısındaki Birleşik Fiillerin Sıklık ve Frekans Yüzdeleri

Birleşik fiiller	Sayıları	Kendi grubu içindeki yüzdesi	Genel yüzde
kerge(e)k bol-	39	%29,32	%17,26
erklig bol-	27	%20,30	%11,95
yalganı bol-	2	%1,50	%0,88
ķorsuz bol-	15	%11,28	%6,64
ķorlug bol-	13	%9,77	%5,75
tevi ķazası bol-	1	%0,75	%0,44
ķalanı ķavıtı bol-	1	%0,75	%0,44
arkalık bol-	1	%0,75	%0,44
anuk bol-	1	%0,75	%0,44
taş t(e)gil bol-	1	%0,75	%0,44
yok bol-	3	%2,26	%1,33
yok bar bol-	3	%2,26	%1,33
bar yok bol-	17	%12,78	%7,52
işletmek bol-	1	%0,75	%0,44
örü ķodı bol-	1	%0,75	%0,44
iştin taştın bol-	1	%0,75	%0,44
boş bol-	1	%0,75	%0,44
edgü ayıg bol-	1	%0,75	%0,44
ķönül(ü) bol-	1	%0,75	%0,44
er ebçi bol-	1	%0,75	%0,44
buçuñ bol-	1	%0,75	%0,44
töleç bol-	1	%0,75	%0,44
Toplam	133	%100,00	%58,85
Genel toplam	226		

2. Ad + kıl- (Yardımcı) Fiilinden Oluşan Birleşik Fiiller

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda ad + kıl- yapısında farklı adlarla oluşturulmuş 9 farklı birleşik fiil tespit edilmiştir.

2.1. bitig kıl-: anlaşma yap-, senet yap-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde zaman tümleci ve nesne yapısının içinde bulunmaktadır.

bu çaoñı **bitig kılmiş** kün üze men vapsotu tükel sanap birtim: *Bu çaoñu anlaşma yapılan günde ben Vapsotu tamamen sayıp verdim (Sa 12/6-7).*

bu ķarabaş s(a)tıgı kümüşni **bitig kılmiş** kün üze men ineçi tükel sanap birtim: *Bu köle satış (bedeli) gümüşü anlaşma yapılan günde ben İneçi tamamen sayıp verdim (Sa 22/5).*

ķoyn yıl ç(a)hş(a)put ay y(i)g(i)rmike men yuķa basa togrılñıñ sevig bürt bileki çamlıg edgü ķuturulmuş olar bile **bitig kılıp** birmiş asıgıg kümüştin basa togrılñıñ basıgķa tegmiş sekiz sıtır kümüşüg men yuķa altım: *Koyun yıl(ının) on ikinci ay(ının) yirmi(sin)de ben Yuka Basa*

Togrıl'ın Sevig Bürt ile davalı Edgü Kuturulmuş onlar ile anlaşma yaparak verdiği faizli gümüşten Basa Togrıl'ın basıg (vergisinden) kalmış sekiz sıtır gümüşü ben Yuka aldım (Mi 07/1-7).

2.2. küç kıl-: gücünü kullan-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde şart tümleci yapısının içinde bulunmaktadır.

tağı bir oğ erklig beg kişi küçin tutup kam **küç kılıp** yulglı algılı saşınarlar bu oğ ögente oğ yir tenginçe yir kutlug taşka yaratı birip alzunlar: *Ve eğer güçlü bey (ve) nüfuzunu kullanıp kam gücünü kullanıp geri almayı düşünürlerse bu su kanalındaki yer dengince yer(i) Kutluk Taş'a hazırlayarak verip geri alsınlar (Sa 02/16-19).*

2.3. çam çarım kıl- / kılma-: itiraz et- / etme-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda anlaşmada alıcının ya da kiracının haksızlığa uğramasını engellemek amacıyla anlaşmaya yapılacak olası itirazları önlemek için **çam çarım kıl-** birleşik fiiliyle oluşturulmuş formel ifadeli cümleler dikkati çekmektedir. İtiraz edecek ya da anlaşmayı bozma ihtimali olan kişilerin alacağı veya ödeyeceği cezadan önce onların itiraz etmemesi gerektiği belirtilirken bu birleşik fiilden yararlanılmıştır. Vesikalarda çokça örneği bulunan bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde şart tümleci ve yüklem göreviyle bulunmaktadır.

apam **çam çarım kılğalı saşınarlar** bu borluk tenginçe iki borluk basa togrılka yaradı birip yulup alzunlar: *Eğer itiraz etmeyi düşünürlerse bu üzüm bağı dengince iki üzüm bağı(nı) Basa Togrıl'a hazırlayarak verip geri alsınlar (Sa 05/15-16-17).*

apam birök erklig beg işi küçin tutup **çam çarım kılşarlar** ulug süüke bir altun yastuk basıp il begleringe ederke yarağı at birip sözleri yorımazun: *Eğer güçlü bey nüfuzunu kullanıp itiraz ederlerse ulu majestelerine bir altın yastuk basıp il beylerine eyere yaraşan at verip sözleri geçersiz olsun (Sa 12/9-12).*

men ozmış togrılın inim içim tugmışım kadaşım kim y(i)me **çam çarım kılmazunlar**: *Ben Ozmış Togrıl'ın kardeşim, ağabeyim, çocuğum, akrabam, her kim olursa itiraz etmesinler (Sa 05 14/15).*

2.4. çam kargaşa kıl-: itiraz et-, kargaşa çıkar-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde yüklem göreviyle bulunmaktadır.

mundın soñra men özüm oğlanım aça inim onluğum yüzlüğüm kim kimme **çam kargaşa kılmazunlar**: *Bundan sonra benim oğlum, ağabeyim, kardeşim onluğum, yüzlüğüm her kim olursa itiraz etmesinler (kargaşa çıkarmasınlar) (Mi 24/7-10).*

2.5. satıg kıl-: satıg yap-, sat-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde zaman tümleci yapısının içinde yer almaktadır.

bu yüz elig bözni **satıg kılmış** kün üze biz tedmilig kara buka ikegü tükel sanap altımız: *Bu yüz elli pamuk kumaşı satıg yapılan günde biz Tedmilig (ve) Kara Buka ikimiz tamamen sayıp aldık (Sa 28/6-9).*

2.6. ogrı tev kııl-: hırsızlık yap-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde şart tümleci göreviyle bulunmaktadır.

yalnız yorıp **ogrı tev kıılsar** yok itük kıılsar men kıytso tu başımka bolur: *Yalnız başına hırsızlık yaparsa, alırsa zarar verirse ben Kıytso Tu sorumlu olur(um)* (P1 01 15/16).

2.7. yok itük kııl-: kaybet-, zarar ver-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde şart tümleci göreviyle bulunmaktadır.

yalnız yorıp ogrı tev kıılsar **yok itük kıılsar** men kıytso tu başımka bolur: *Yalnız başına hırsızlık yaparsa, alırsa zarar verirse ben Kıytso Tu sorumlu olur(um)* (P1 01 15/16).

2.8. ülüş kııl-: miras bırak-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde durum tümleci yapısının içinde bulunmaktadır.

apamnıñ öğürtiçe temürke **ülüş kııl(ı)p** kodmış çug adırıp tıñaqa borluqınka apamnıñ bitigi . . . çın tep çın üçün tıñaqatın satgın almış baş bitigin birip bu borluqta çamım kargaşa yok tep bitig birdim: *Dedemin öğütü(ne) uygun olarak Temür'e çalıyla ayırıp miras bıraktığı Tınaka'nın üzüm bağına dedemin senedi . . . gerçek olduğundan Tınaka'dan satın alınmış asıl senedi verip bu üzüm bağı ile ilgili itirazım yok diye senet verdim* (Mi 24/3-7).

2.9. ötig kııl-: kaydet-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde yüklem göreviyle bulunmaktadır.

men öz togrıl üçgüke ayıtıp bitidim **ötig kıılum**: *Ben Öz Toğrıl üçüne sorup yazdım kaydettim* (Mi 09/5-6).

Tablo 2: Ad + Kııl Yapısındaki Birleşik Fiillerin Sıklık ve Frekans Yüzdeleri

Birleşik fiiller	Sayıları	Kendi grubu içindeki yüzdesi	Genel yüzde
bitig kııl-	19	%33,33	%8,41
küç kııl-	1	%1,75	%0,44
çam çarım kııl- / kıılma-	30	%52,63	%13,27
çam kargaşa kııl-	1	%1,75	%0,44
satıg kııl-	1	%1,75	%0,44
ogrı tev kııl-	1	%1,75	%0,44
yok itük kııl-	1	%1,75	%0,44
ülüş kııl-	2	%3,51	%0,88
ötig kııl-	1	%1,75	%0,44
Toplam	57	%100,00	%25,22
Genel toplam	226		

3. Ad + et- (Yardımcı) Fiilinden Oluşan Birleşik Fiiller

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda ad + et- yapısından oluşan 1 birleşik fiil tespit edilmiştir.

3.1. çamı çarımı et-: *itiraz et-*

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde şart tümleci göreviyle bulunmaktadır.

bu küñniñ **çamı çarımı etserler** yalganı bolsar men qalımdu bilürmen: (*Bu köle için*) *itiraz ederlerse bu kölenin yalanı olursa ben Kalımdu sorumlu olurum* (Sa 25/16-17-19).

Tablo 3: Ad + Et Yapısındaki Birleşik Fiillerin Sıklık ve Frekans Yüzdeleri

Birleşik fiiller	Sayıları	Kendi grubu içindeki yüzdesi	Genel yüzde
çamı çarımı et-	1	% 100,00	%0,44
Toplam	1	% 100,00	%0,44
Genel toplam	226		

4. Ad + al- (Yardımcı) Fiilinden Oluşan Birleşik Fiiller

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda ad + al- yapısında farklı adlarla oluşturulmuş 5 birleşik fiil tespit edilmiştir.

4.1. satgın al-: *satın al-*

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil durum tümleci ve nesne yapısının içinde yer almıştır.

apamnıñ ögürtiçe temürke ülüş kıl(1)p kódmış çug adırıp tıñaqa borlukınka apamnıñ bitigi . . . çın tep çın üçün tıñaqatın **satgın almış** baş bitigin birip bu borlukta çamım kargaşa yok tep bitig birdim: *Dedemin öğütü(ne) uygun olarak Temür'e çalıyla ayırıp miras bıraktığı Tınaka'nın üzüm bağına dedemin senedi . . . gerçek olduğundan Tınaka'dan satın alınmış asıl senedi verip bu üzüm bağı ile ilgili itirazım yok diye senet verdim* (Mi 24/3-7).

küskü yıl ay ka maña bms k(e)rgek bolup bulattın yüz böz alıp men qalımdunıñ kişitin ulam **satgın almış** ulat atlıg küngümni toguru tomlıtu sattım: *Fare yıl(ın) ay a bana pamuk kumaş gerek olup Bulat'dan yüz pamuk kumaş alıp ben Kalımdu'nun kişilerinden kesin satın aldığı(ım) Ulat adlı kölemi doğrudan sattım* (Sa 25/1-7).

4.2. terken al-: *kirala-*

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde yüklem göreviyle bulunmaktadır.

yunt yıl ikinti ay tokuz yanıka maña tölek temürke terken ud kergek bolup umarnıñ ala udın **terken aldım**: *At yıl(ın) ikinci ay(ın) dokuz(uncu) gün(ün)de bana Tölek Temür'e kiralık sığır gerek olup Umar'ın ala sığırını kiraladım* (RH 14/1-6).

4.3. kız al-: kız al-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil durum tümleci yapısının içinde içerisinde yer almıştır.

men sutbak yme bu turmiş atlıg ogulnı özümün tugmışça oğ sakınıp **kız alıp** birip yene minde ogul kız tugsu ol oglum birle teñ tüz tutup meniñ evümteki barqımtakı negü kimimni orpağ ayıg sınık barım bulguça bulsa neçe oğlanlarım bolsa ol oğlanlar birle teñ öñ ülüş kopu birürmen: *Ben Sutbak da bu Turmiş adlı oğulu kendimden doğmuş gibi koruyup kız alıp verip yine benden oğul kız (çocuğum) doğarsa o oğlum ile eşit tutup benim evimdeki barkımdaki herhangi bir şeyimi kötü, yırtık, kırık eşyama olduğu gibi bulsa nice çocuklarım olsa o çocuklar ile eşit payı doğru bir şekilde veririm* (Ad 03/9-18).

4.4. küçin al-: gücü art-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil durum tümleci yapısının içinde yer almıştır.

apam birök bu ogulnıñ **küçin alıp** bodka tegmişte orunun yigin kılmayın edgü tutmayın kodı asıra kişiçe tutsarmen kayuğa barsar öz köñülinçe tapınça barzun: *Eğer bu oğlun gücü arttığında büyüdüğünde yerini iyileştirmeden iyi tutmadan aşağılık kişi gibi davranırsam nereye giderse kendi gönlünce istediği gibi gitsin* (Ad 03/19-23).

4.5. tegir al-: pay al-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde yüklem göreviyle bulunmaktadır.

tağıgu yıl bizke m/ar kergek bolup
tegir altım(ı)z : *Tavuk yıl(ının)* *bize* *gerek olup* *pay aldık*

Tablo 4: Ad + Al- Yapısındaki Birleşik Fiillerin Sıklık ve Frekans Yüzdeleri

Birleşik fiiller	Sayıları	Kendi grubu içindeki yüzdesi	Genel yüzde
satgın al-	2	%33,33	%0,88
terken al-	1	%16,67	%0,44
kız al-	1	%16,67	%0,44
küçin al-	1	%16,67	%0,44
tegir al-	1	%16,67	%0,44
Toplam	6	%100,00	%2,65
Genel toplam	226		

5. Ad + bir- (Yardımcı) Fiilinden Oluşan Birleşik Fiiller

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda ad + bir- yapısında farklı adlarla oluşturulmuş 4 birleşik fiil tespit edilmiştir.

5.1. ogulluk bir-: evlatlık ver-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde yüklem göreviyle bulunmaktadır.

it yıl bir y((i)rminç ay altı otuzka maña kaytsu tutuñka yuñlaklık t(a)var k(e)rgek bolup titsu atl(1)g oglumnu çintsu ayaqğa tegimligke süt sevinçi yarım yastuğ alıp **ogulluk birtim**: *Köpek yıl(ının) on birinci ay(ının) yirmi altı(sın)da bana Katsu Tutun'a kullanmak için mal gerek olup Titsu adlı oğlumu saygıdeğer Çintsu'ya süt sevinci (yetiştirme bedeli) yarım yastuğ alıp evlatlık verdim (Ad 01/1-4).*

ud yıl sekizinci ay biş y(i)g(i)rmike men titsu ağam ançuk bile aytışıp ağamniñ boguzın yigedgli alp bolmışka inim antsonı tuymışım(1)z toynağ şilavantiğa süt sevinçi y(i)g(i)rmı s(1)tr kümüş alıp **ogulluk birtim(i)z**: *Sığır yıl(ının) sekizinci ay(ının) on beş(in)de ben Titsu ağabeyim Ançuk ile konuşup ağabeyimin karnımızı doyurması zorlaştığı için kardeşim Antso'yu akrabamız Toynağ Şilavanti'ye süt sevinci (yetiştirme bedeli) yirmi s(i)tr gümüş alıp evlatlık verdik (Ad 02/1-5).*

5.2. kız (alıp) bir-: kız (alıp) ver-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil durum tümleci yapısının içinde yer almıştır.

men sutbağ yme bu turmış atlıg ogulnu özümte tugmışça oğ sakınıp **kız alıp birip** yene minde ogul kız tugsu ol oglum birle teñ tüz tutup meniñ evümteki barkımtaki negü kimimni orpak ayıg sinuğ barım bulguça bulsa neçe oğlanlarım bolsa ol oğlanlar birle teñ öñ ülüş qopu birürmen: *Ben Sutbak da bu Turmuş adlı oğulu kendimden doğmuş gibi koruyup kız alıp verip yine benden oğul kız (çocuğum) doğarsa o oğlum ile eşit tutup benim evimdeki barkımdaki herhangi bir şeyimi kötü, yırtık, kırık eşyama olduğu gibi bulsa nice çocuklarım olsa o çocuklar ile eşit payı doğru bir şekilde veririm (Ad 03/9-18).*

5.3. tutgug bir-: rehin ver-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde yüklem göreviyle bulunmaktadır.

toñuz yıl ar(a)m ay on yañıka maña kıtsu tutuñka yuñl(a)klık kümüş k(e)rgek bolup özümte tugmış titso atl(1)g oglumnu çintsu şilağa üç yıllık **tutgug birtim**: *Domuz yıl(ının) ilk ay(ının) on(uncu) gün(ün)de bana Kaytso Tutun'a kullanmak için gümüş gerek olup benden doğmuş Titso adlı oğlumu Çintsu Şila'ya üç yıl için rehin verdim (Pl 01/1-4).*

5.4. buyan bir-: sevap ver-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde durum tümleci göreviyle bulunmaktadır.

bu künte minçe burhan kılınıñ örü tagka kodı kuumka barsar öz köñülinçe buyan birip yorızun: *Bu günden sonra Burhan Julı yukarı dağa aşapı çöle gitse kendi gönüince sevap verip yaşasın (Wp 02/8-9-10).*

Tablo 5: Ad + Bir- Yapısındaki Birleşik Fiillerin Sıklık ve Frekans Yüzdeleri

Birleşik fiiller	Sayıları	Kendi grubu içindeki yüzdesi	Genel yüzde
ogulluk bir-	3	%42,86	%1,33
kız (alıp) bir-	1	%14,29	%0,44
tutgug bir-	2	%28,57	%0,88
buyan bir-	1	%14,29	%0,44
Toplam	7	%100,00	%3,10
Genel toplam	226		

6. Ad + tut- (Yardımcı) Fiilinden Oluşan Birleşik Fiiller

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda ad + tut- yapısında farklı adlarla oluşturulmuş 5 birleşik fiil tespit edilmiştir.

6.1. iş küç tut-: nüfuzunu kullan-, gücünü kullan-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil şart tümleci yapısının içinde yer almıştır.

beg işi küçin tutup çamlagalı saşınсар bu ögen üze alp taş sangunka yir yaratu birzün: *Bey ve nüfuzunu kullanıp itiraz etmesi düşünürse bu su kanalı üzerinde Alp Tal Sangun'a yer hazırlayarak versin* (Sa 01/14-15).

tağı birök erklig beg işi küçin tutup yul(a)yın al(a)yın tıp çam kılğ(a)lı alg(a)lı saşınсарlar bu k(a)r(a)baş t(e)nginçe iki k(a)r(a)baş eniçükke y(a)r(a)tu birip yulup alzun: *Ve eğer güçlü bey ve nüfuzunu kullanıp geri alayım diye itiraz etmeyi almayı düşünürlerse bu köle dengince iki köle Eniçük'e hazırlayarak verip geri alsın(lar)* (Sa 23/11-14).

6.2. eniz tut-: anızlık tut-, nadasa bırak-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde şart tümleci göreviyle bulunmaktadır.

bu borluğka eniz tutsa birim alım kelse men mısır bilürmen: *Bu bağ anızlık tutulsa vergi gelse ben Mısır sorumlu olurum* (Mi 22/5-6-7).

6.3. teñ tut-: denk tut-, eşit tut-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil durum tümleci yapısının içinde yer almıştır.

sutbağ yme tugmış ogulları birle teñ tutup kelinlep birip edgü asrap ogul törisinçe tutup kulyağ boyun tolap ünermen kidermen tiser törü yargu yosunı birle ata yazmış yazuğka tegzün: *Sutbak da doğmuş çocukları ile eşit tutup evlendirip verip iyi yetiştirip evlat(lık) yasına göre davranmasına rağmen kulak boyun dolayı (arkasını dönüp) "Çekip giderim" derse töre ve kanun cezası ile baba(ya karşı) işlenmiş cezaya çarptırılınsın* (Ad 03/25-30).

6.4. teñ tüz tut-: eşit tut-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil durum tümleci yapısının içerisinde yer almıştır.

men sutbağ yme bu turmış atlıg ogulnu özümün tugmuşça ok sakınıp kız alıp birip yene minde ogul kız tugsu ol oglum **birle teñ tüz tutup** meniñ evümteki barkımtaki negü kimimni orpağ ayıg sınık barım bulğuça bulsa neçe oğlanlarım bolsa ol oğlanlar birle teñ öñ ülüş qopu birürmen: *Ben Sutbak da bu Turmış adlı oğulu kendimden doğmuş gibi koruyup kız alıp verip yine benden oğul kız (çocuğum) doğarsa o oğlum ile eşit tutup benim evimdeki barkımdaki herhangi bir şeyimi kötü, yırtık, kırık eşyama olduğu gibi bulsa nice çocuklarım olsa o çocuklar ile eşit payı doğru bir şekilde veririm* (Ad 03/9-18).

6.5. çamsız tut-: itiraz etme-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde yüklem göreviyle bulunmaktadır.

apam birgü ermez tiser men ineçi **çamsız tutar men**: *Eğer “verilecek yok” derse ben İneçi itiraz etmem. Tanık Tumdur* (Mi 08/3-4).

Tablo 6: Ad + Tut- Yapısındaki Birleşik Fiillerin Sıklık ve Frekans Yüzdeleri

Birleşik fiiller	Sayıları	Kendi grubu içindeki yüzdesi	Genel yüzde
iş küç tut-	16	%76,19	%7,08
eñiz tut-	2	%9,52	%0,88
teñ tut-	1	%4,76	%0,44
teñ tüz tut-	1	%4,76	%0,44
çamsız tut-	1	%4,76	%0,44
Toplam	21	%100,00	%9,29
Genel toplam	226		

7. Ad + kod- (Yardımcı) Fiilinden Oluşan Birleşik Fiiller

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda ad + kod- yapısında oluşturulmuş 1 birleşik fiil tespit edilmiştir.

7.1. bitig kod-: vasiyet bırak-

Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bu birleşik fiil söz dizimi içerisinde yüklem göreviyle bulunmaktadır

küskü yıl sekizinç ay sekiz y(i)g(i)rmike men tüşiki ağır igke t(e)gmişke edgü ayıg bolgaymen tip kişim sılañka **bitig koddum**: *Fare yıl(inın) sekizinci ay(inın) on sekiz(in)de ben Tüşiki ağır hastalığa tutulup iyi veya kötü olacağım (belli olmaz) diye eşim Sılan'a vasiyet bıraktım.* (Wp 01/1-4).

Tablo 7: Ad + Kod- Yapısındaki Birleşik Fiillerin Sıklık ve Frekans Yüzdeleri

Birleşik fiiller	Sayıları	Kendi grubu içindeki yüzdesi	Genel yüzde
bitig kod-	1	%100,00	%0,44
Toplam	1	%100,00	%0,44
Genel toplam	226		

8. Sonuç ve Öneriler

Fiiller bakımından çoğu dille karşılaştırıldığında zengin bir dil olan Türkçede yeni kavramların işaretlemesinde sentaktik / söz dizimsel yöntem sıklıkla kullanılmıştır. Bu yöntemle oluşturulmuş ad + (yardımcı) fiilden oluşan birleşik fiillerin Eski Uygur Türkçesi Dönemi'nde çokça kullanılması Türkçenin zenginliğini ve gelişmişliğini kanıtlaması açısından önem arz etmektedir.

Eski Uygur Türkçesiyle yazılmış Eski Uygur Hukuk Vesikaları'nda bulunan **ad + bol-** yapısında farklı adlarla oluşturulmuş 22 birleşik fiil, **ad + kııl-** yapısında farklı adlarla oluşturulmuş 9 birleşik fiil, **ad + et-** yapısında oluşturulmuş 1 birleşik fiil, **ad + al-** yapısında farklı adlarla oluşturulmuş 5 birleşik fiil, **ad + bir-** yapısında farklı adlarla oluşturulmuş 4 birleşik fiil, **ad + tut-** yapısında farklı adlarla oluşturulmuş 5 birleşik fiil ve **ad + kod-** yapısında oluşturulmuş 1 birleşik fiil dikkatlere sunulmuştur. Vesikalarda bulunan ad + (yardımcı) fiille oluşturulmuş birleşik fiillerin toplam sayıları, geçiş sıklıkları ve frekans değerleri aşağıdaki tabloda belirtilmiştir:

Tablo 8: Ad + (Yardımcı) Fiilden Oluşan Birleşik Fiillerin Toplam Sayıları, Geçiş Sıklıkları ve Frekans Değerleri

Birleşik fiiller	Sayıları	Genel yüzde
Ad + bol-	133	%58,85
Ad + kııl-	57	%25,22
Ad + et-	1	%0,44
Ad + al-	6	%2,65
Ad + bir-	7	%3,10
Ad + tut-	21	%9,29
Ad + kod-	1	%0,44
Toplam	226	%100,00

Konuyla ilgili dil bilgisi, dil bilimi kitaplarında ve terim sözlüklerinde Türkçedeki kavram işaretleme yöntemlerinden genellikle morfolojik yolla / ekler vasıtasıyla yapılan işaretleme yönteminin ön planda olduğu belirlenmiştir. Sentaktik / söz dizimsel yöntemde Eski Türkçe Dönemi'nden beri çok sık başvurulmasına rağmen anılan yöntemin hem birleşik fiiller konusu özelinde hem de genel olarak göz ardı edildiği açıktır.

Özellikle Türkçenin hem ana dili olarak hem de yabancı dil olarak öğretiminde sentaktik / söz dizimsel yöntemle oluşturulmuş kavram işaretlerine de yer verilmesinin sistemli bir öğrenmenin gereği olduğu düşünülmektedir.

Dil bilgisi öğretimi amacıyla hazırlanan kitaplarda, Eski Uygur Türkçesi ile ilgili yapılan gramer ve söz dizimi çalışmalarında sentaktik / söz dizimsel yöntemle oluşturulmuş kavram işaretlerinin ayrı başlıklar altında değerlendirilmesi ve bu yöntemin hedef kitleye kavratılırken ad + (yardımcı) fiil yapısından oluşmuş birleşik fiillerin örnek olarak kullanılması konunun anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Aksan, D. (1998). *Anlambilim-anlambilim konuları ve Türkçenin anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Alyılmaz, C. (1994). *Orhun Yazıtlarının söz dizimi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Alyılmaz, C. (2003). Türkçede fiil deyimleri ve öğretimi üzerine. *Türk Dili Dergisi*, 620, 534-540.
- Alyılmaz, C. (2004). *Eski Türkçenin söz varlığının düz ve ters dizimi*. Ankara: Kurmay.
- Alyılmaz, C. (2015). *İpek Yolu kavşağının ölümsüzlük eserleri*. Ankara: Atatürk Üniversitesi Yayınları.
- Alyılmaz, C. (2021). *Bilge Tonyukuk Yazıtları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Alyılmaz, S. (2017). *Türkçede nesne tekrarlı fiiller*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Alyılmaz, S. (2018). Türkçede birden fazla anlam ögesiyle (sentaktik yolla) kavramların işaretlenmesi. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 11-25.
- Arat, R. R. (1987). *Makaleler I*. (Haz. Osman Fikri Sertkaya). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Bickerton, D. (2012). *Âdem'in dili - insan lisanı nasıl yarattı - lisan insanı nasıl yarattı* (Çeviren: Mehmet Doğan). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Caferoğlu, A. (2011). *Eski Uygur Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Clark, L. V. (1975). *Introduction to the Uyghur civil documents of East Turkestan (13th-14th cc.)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Indiana University.
- Çoban, İ. (2020). *Türkiye Türkçesindeki alıntı sözcükler*. Ankara: Eğiten Kitap.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (1984). *Kutadgu Bilig grameri fiil*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2021). Dilin doğuşu ve evrimi: basamak teorisi. *Dil Araştırmaları*, 15(29), 1-17.
- Ergin, M. (2013). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Fischer, S. R. (2015). *Dilin tarihi*. (Çev. Muhtesim Güvenç), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Gemalmaz, E. (1992). *STTFED (Standart Türkiye Türkçesi (STT) 'nin formanlarının enformatif değerleri ve bu değerlerin ihtiyaç halinde bu dilin gelişimine muhtemel etkileri)*. Erzurum.
- Gemalmaz, E. (2010). *Türkçenin derin yapısı*. (Haz. Cengiz Alyılmaz ve Osman Mert). Ankara: Belen Yayıncılık.
- Golden, P. (2012). *Türk halkları tarihine giriş*. (Çev. Osman Karatay). Ötüken Yayınları.
- Günay, V. D. (2007). *Sözcükbilime giriş*. İstanbul: Multilingual.
- Hacıeminoğlu, N. (1991). *Türkçede yapı bakımından fiiller*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- İzgi, Ö. (1987). *Uygurların siyasi ve kültürel tarihi (hukuk vesikalarına göre)*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Karaağaç, G. (2002). *Dil, tarih ve insan*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin dil bilgisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Karahan, L. (2004). *Türkçenin söz dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Mert, O. (2009). *Ötüken Uygur dönemi yazıtlarından Tes Tariat Şine Us*. Ankara: Belen Yayıncılık.
- Mert, O. ve Şimşek, B. (2021). Türkiye Türkçesindeki renklerle ilgili kavram işaretlerinin kavram işaretleme yöntemlerine göre incelenmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 23, 227-247.
- Nadalyayev, V. M., Nasilov, D. M., Tanişov, E. R. ve Şçerbak, A.M. (1969). *Drevnetyurkskiy Slovar'*. Leningrad.
- Özkan, M. ve Sevinçli, V. (2019). *Türkiye Türkçesi söz dizimi*. İstanbul: 3F Yayınları.
- Özyetgin, A. M. (2014). *İslam öncesi Uygurlarda toprak hukuku*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Radloff, W. (1928). *Uigurische sprachdenkmäler / pamyatniki Uygurskogo yazıka*. Materialien nach dem Tode des Verfassers mit Ergänzungen von S. Malov herausgegeben, Leningrad.
- Raschmann, S. C. (2009). *Alttürkische handschriften teil 14, dokumente teil 2*, Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Şen, N. (2022). Eski Uygur hukuk vesikalarındaki işaretsiz (/Ø/) görev ögeleri. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 11(1), 1-15.
- Şen, S. (2017). *Eski Türkçenin deyim varlığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Taşagıl, A. (2021). *Uygurlar: 840'tan önce*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Tekin, Ş. (1992). *Eski Türkçe*. Türk dünyası el kitabı. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Yamada, N. (1993). *Uigurubun keiyaku monjo shūsei. sammlung Uigurischer kontrakte*. (Haz. Juten Oda, Peter Zieme, Hiroshi Umamura, Takao Moriyasu), Cilt I: Gesammelte Arbeiten über die uigurischen Dokumente von N. Yamada. Cilt II: Textband. Texte in Transkription und Übersetzung, Bemerkungen, Listen, Bibliographie und Wörterverzeichnis. Cilt III: Faksimileband, Osaka: Osaka University Press.
- Wilkens, J. (2021). *Handwörterbuch des Altuigurischen Altuigurisch – Deutsch – Türkisch (eski Uygurcanın el sözlüğü eski Uygurca – Almanca – Türkçe)*. Göttingen: Akademie der Wissenschaften zu Göttingen.

Extended Abstract

With the collapse of the Turkish Khaganate II, the Uyghurs became the new leaders of the Turkish communities living in Central Asia. The Uyghurs occupied a unique place in Turkish history with the cultural heritage left by the Turkish Khaganates established before them, as well as the religions and beliefs they adopted and the policies they pursued in social and commercial life.

The Uyghurs, who had to migrate to different regions after the collapse of the Uyghur Khaganate of Ötüken established in Ötüken, established the Turfan Uyghur State in Koço, Beş Balık and Turfan regions. With a peaceful policy, the Uyghurs living in this region became the most advanced society of that period in the fields of agriculture, trade, literature, education, law, etc. and left many documents called "civil documents" in the literature. Among these documents, the Old Uyghur Law Documents are important documents that reflect the cultural characteristics of that period and serve as a source for the study of the Old Turkic language. Old Uyghur Law Documents are unique sources for old Turkish language and culture. The signatures and stamps in the documents, which carry universal values,

increased the reliability of the justice system. It has been determined that the stamps that Turkish tribes and communities carved on the stones for communication purposes in the periods when they did not yet use writing were included in the documents with a different function after they started to use writing. The fact that the documents were written on paper reveals the high level of ancient Turkish culture and civilization. The structure of the documents is almost the same and the documents have introduction, development and conclusion sections. The documents have created their own tradition with their own phrases. For the formation of the concepts expressed in these documents, which can be called a kind of formal texts, a period of 2000-3000 years is needed, just like in proverbs. Documents played an important role in the establishment of the legal system in other Turkic states.

Especially due to the adoption of new religions, trade relations and migrations, there are many concepts in Old Uyghur Turkic that were created and signed by applying the morphological method, the syntactic method or the borrowing method to sign new terms.

As in other languages, language elements in Turkish are categorized into two main groups: "meaningful language elements" and "functional language elements". Meaningful language items in Turkish are: nouns, adjective, adverbs and verbs (simple, derived, compound verbs). The functional language elements in Turkish are: affixes, affix + affixes, prepositions / prepositions, affix + prepositions and conjunctions.

Verbs in Turkish are grouped under three main headings according to their structure: "Simple Verbs", "Derived Verbs" and "Compound Verbs". When signaling terms in Turkish, although the morphological method of terms significations through affixes comes to the forefront due to the fact that it is a connected / contiguous language, many term signs have been created using the syntactic method.

Examples of term signs created using this method are compound verbs. There are also other term markers that are marked using the syntactic method. Based on the definitions, compound verbs consisting of noun + (auxiliary) verb consist of a noun and a verb element. The noun element can be another word or verb that functions as a noun. In this study, which aims to reveal the compound verbs composed of noun + (auxiliary) verb in the Old Uyghur Law Documents, it will be revealed that compound verbs are not only made with the verbs et-, eyle, yap-, kıl-, ol- and bulun- (or verbs with similar meanings) in the documents, but many compound verbs composed of noun + (auxiliary) verb have been made with syntactic method since the Old Turkic Period of Turkish.

In the Old Uyghur Law Documents written in Old Uyghur Turkic, 22 compound verbs formed with different nouns in the ad + bol- structure, 9 compound verbs formed with different nouns in the ad + kıl- structure, 1 compound verb formed with different nouns in the ad + et- structure, 5 compound verbs formed with different nouns in the ad + al- structure, 4 compound verbs formed with different nouns in the ad + bir- structure, 5 compound verbs formed with different nouns in the ad + tut- structure, and 1 compound verb formed in the ad + kod- structure are presented for attention.

In the books prepared for grammar teaching, in the grammar and syntax studies on Old Uyghur Turkic, the term sign formed by the syntactic method should be evaluated under separate headings and the use of compound verbs formed by noun + (auxiliary) verb structure as an example while teaching this method to the target audience will contribute to the understanding of the subject.